Naše řeč ROČNÍK XVI. ČÍSLO 4.

Jaroslav Dvořáček: Nejčastější galicismy v novočeské skladbě.

Sloveso.

(Pokračování.)

α) *Slovesný rod — passivum místo aktiva.* Schema: *Il fut flatté. Zalichotilo mu* (nespr. byl polichocen). Čeština dává obecně přednost rodu činnému, kde je to možné; a netvoří zpravidla passivum od sloves nepřechodných. Avšak doslovným překládáním franc. sloves přechodných, v češtině nepřechodných, jako flatter q. lichotiti, gronder q. vaditi se, admirer q. diviti se a j., vznikají a šíří se v moderní češtině vazby nesprávné. *Polichocen,* avšak dosud odolávaje, Mariolle řekl (Maupassant, Naše 6). — Sobota *následovaná neděli* (!) svedla sem všecky vrstvy společnosti (Lid. nov. 19. XI. 29). — V aleji kráčel kominík, *předstihovaný* listonošem m. kterého předstihoval, před nímž šel listonoš (Nezval, Kronika 220).*) — V překladech z franc. bývají tyto chybné vazby na každé stránce. V próze původní jenom u t. ř. mondainních spisovatelů, ať už z afektovanosti či z neznalosti. V jazyce starším se druhdy podobné vazby ovšem vyskytovaly také (Ježíš byl *posmíván* a bičován), ale vždycky ve spojení s druhým slovesem přechodným, tedy jako omluvitelné zeugma.

β *Sloveso určité místo příslovce* — nápodobou franc. t. ř. locutions adverbiales. Schema: La vérité *finit par triompher.* Pravda *na konec vítězí* m. neobratného galic. končí tím, že vítězí, atp.

*) V posledních dvou příkladech, kde jde o děj, nelze užíti ani přívlastku, neboť přívlastkem vyjadřujeme vlastnost. Je tu patrná záliba ve vazbách jmenných i tam, kde se lépe hodí výrazy slovesné.

Slovesa devoir, aimer, finir, commencer, (ne pas) tarder, continuer, se hâter, préférer, manquer, se contenter a j., spojená s infinitivem prostým nebo předložkovým, tvoří ustálená rčení příslovečná; rázovité tyto galicismy třeba překládati tak, že za určité sloveso franc. položíme příslovce (finit — na konec) a za infinitiv naopak sloveso určité (par triompher — vítězí). Vždy *milovali* melancholici *sníti* na břehu m. rádi snili (Barrès, Nepřítel 93). — *Milovala ukazovati se* lidu m. ráda se ukazovala (Karásek, Legenda 29). — *Miloval cestovati* nad zemí (Lid. nov. 6. II. 25). — Vídali jsme... poddůstojníka, který patrně *miloval* téměř denně *zapisovati* nás (Nár. listy 30. IX. 28).*) — *Pospíšil si říci* jejich průvodce, v orig.: leur guide se hâta de dire, m. řekl rychle (Barrès, Nepřítel 132). — Počkat na autobus, ačli *nedal přednost jeti* tam drahou m. ačli raději nejel (Lid. nov. 25. IX. 29). — *Dával přednost zužitkování* těchto dob studiem m. raději užíval k studiu (Šimánek, Bratrstvo 48). — *Skončil poznáním*, že ho žádná nepochopila m. na konec poznal (Maupassant, Silný 48). — Fikce *skončila tím, že vystavila* individuum na milost a nemilost společnosti m. na konec vydala individuum (J. L. Fischer, Saint-Simon 33). — *Spokojí se* jen *namítnouti* totéž slovo m. namítne jenom (Rouquette, Velké 163.)**) — [Ze spousty svých výpisků uvádím v této kapitolce jen příklady nejtypičtější, tím spíše, že takové způsoby vyjadřování patří spíše do frazeologie, a fraz. část galicismů jsem zde úmyslně vynechal.]

Časy a způsoby slovesné.

α) *Perfektum místo présentu slovesa dokonavého* (futura). Schema: Tout animal, *dès qu'il est né*, aspire à la volupté. Každý živočich, *jakmile se narodí*, baží po rozkoši. V souvětích, která vyjadřují nějaké pozorování, zkušenost, obecně platnou pravdu atp., klademe — na vyznačení dějové priority — v češtině présens sloves dokonavých, kdežto ve franc. (a rovněž v latině i němčině) bývá tu perfektum. Často bývá proto nesnadno rozhodnouti, z kterého jazyka vyšel popud k této chybě. Uvádím tedy jen několik dokladů, třebaže je

*) Zde asi ještě spíše rusismus, — doklad z Medkovy Pouti do Československa.

**) Ale už i u Jungmanna: *spokojoval se říkati* mně: »Synu můj, to jest vůle Boží!« (Atala 133). V překladu Ataly najdeme místy galicismy; zdá se, že Jungmanna svedla k nim snaha překládati co nejvěrněji.

tento zjev velmi častý, a to takových, v nichž právem vidím spíše vliv jazyka francouzského. Oheň zapálí, jakmile sirka se ho *dotkla* m. dotkne (Maupassant, Naše 23). — Plán nestane se realitou tím, že byl ratifikován, nýbrž teprve pak, jestli se *zdařila* jeho mobilisace (Lid. nov. 3. VII. 29). — Je uzpůsobilý pro pařížská děvčata, zvláště *oblékl-li* si shawl a sametový kabát m. oblékne-li (Weiner, Třásničky 176). — Nesnídejte, dokud *jste nevypili* své dva koflíky velmi slabé kávy (Lid. nov. 22. XI. 29).

Pozn.: Dokonce plusquamperfektum: Když svou šňůrku *byly odříkaly*, spálí ji (Lid. nov. 4. X. 26). — Západ po každé, když se ho *byla zmocnila* asténie, obrací se na východ (Ibid. 21. X. 31).

β) *Perfektum místo présentu* ve větě vedlejší předmětné, jsou-li děje současné. Schema: Je savais *que vous étiez* malade. Věděl jsem, *že jste* nemocen. Závisí-li věta vedlejší na kterémkoli minulém čase věty řídící, klade se ve franc. imparfait, v češtině však présens. Mnozí překladatelé, ať z neznalosti či z touhy po domněle logičtějším vyjadřování, dopouštějí se této chyby; ta pak zabíhá někdy i do prózy původní. Nahnuv se, viděl, že ulice *byla obsazena* a *ježila se* píkami m. jest obsazena a ježí se (France, Studně 203). — Když přistoupila k Mariollovi, spatřil, že *měla* červené oči m. má (Maupassant, Naše 192). — Ukázalo se, že těch pět set *nestačilo* pro studenta (Maurois, Byron, díl I, 105). — Teď již král věděl, jaké prohlubně *skrývala* . . . povaha princova (Karásek, Legenda 83).

Plusquamperfektum

bývá v nové češtině už jen v jazyce knižním, a i tu zřídka, neboť klademe za ně zpravidla perfektum. Vyskytuje-li se nad míru obvyklou, ustálenou, lze tu spatřovati ovšem vedle franc. též vliv latiny a zvláště němčiny. Proto příklady toho druhu pomíjím. Zato však je nepochybný vliv francouzštiny nejen tam, kde se ojediněle užívá plqpfekta místo présentu (srv. pozn. sub α), nýbrž dokonce místo č. futura — na označení dějové priority v budoucnosti. Schema: *Après avoir fini*, nous sortirons. *Až skončíme*, vyjdeme (nesprávně: až jsme byli skončili, vyjdeme). Při stejném podmětu zkracuje se ve franc. infinitivem minulým vedlejší věta značící předčasnost nejen v minulosti, nýbrž i v budoucnosti. Tento způsob, t. j. užívání plqpfekta (za franc. infinitif passé), rozšířili někteří

moderní čeští spisovatelé i na případy, kde věty mají podměty různé, a tím vytvořili syntaktickou nestvůru, jak naznačena v závorkách u schematu. — Než my prohýříme ještě zbytek sil v tomto pohybu, jenž nás donese až k jitřence, *když jsme byli zdeptali* všecky hodiny lásky m. až zdeptáme (z P. Valéryho přeložil Em. Siblík v Rozpravách Aventina IV, 38). — O ní si budete moci učiniti představu, *až jste si byli přečetli* (!) náš příští článek (Lid. nov. 3. I. 26, Filína = Weiner). — Seina a Paříž zůstanou usurpátory i potom, *když je byli zkoupali* (!) (Lid. nov. 16. V. 29, Weiner).

Kondicionál místo indikativu — nápodobou franc. subjonctivu — ve větě závislé na záporu, majícím však smysl kladný. Dámu, o níž jsem nepochyboval, že *by nebyla* sladká a věrná m. že *jest* sladká a věrná (France, Studně 57). Na štěstí doklady velmi vzácné.

Slovesné výrazy neosobné místo osobných. Schema: *Il me faut* être fidèle. *Musím* býti věrný. Ztrnule a méně určitě podle franc.: je mi třeba. Neosobné výrazy je třeba, nutno, dlužno a pod. vyskytují se často nad míru u nás obvyklou, a to stereotypně i tam, kde by výraz osobný, na př. musím, mám (nebo jiná vazba), byl jasnější, přesnější. Děje se to jednak z překladatelské neumělosti, jednak z afektace (v próze původní). *Jest třeba,* abych se vyzpovídal, *jest třeba,* abych omyl svou duši m. musím nebo toužím (France, Perleť. 119). — Je *mně* ho (zrádce) *třeba,* dám ho guillotinovat m. musím ho mít, dopadnout atp. (France, Perleť. 209). — Aby ztajili svá dostaveníčka, *bylo mu třeba* příbytku skrytého (Maupassant, Naše 94). — Ah, domníváš se, že *je třeba* již být věrna jemu? m. že musíš, máš? (Pasovský, Přeludné 129). — Nebyl jste pro mne již krajanem, nýbrž někým, *komu je mi třeba* (!) říci mnoho (Weiner, Netečný 18). — Caligula dal vyburcovati z loží všecky senátory a před užaslými jejich zraky provedl nový tanec, jejž právě vymyslil a jejž *bylo nutno* obdivovati m. jemuž se měli, musili obdivovati (Karásek, Legenda 6). — *Dlužno, aby lidé byli* blázny, domnívají-li se, že jim náleží hora (France, Studně 134).*)

Infinitiv

α) *místo věty vedlejší.* Schema: Je suis heureux *de* vous *voir.* Jsem šťasten, *že* vás *vidím.* Francouzský infinitiv má funkci mnohem širší nežli český, zvláště při zkracování vět

*) Čtenář, který si sem dohadem nepoloží franc. il faut, stěží porozumí, že to znamená prostě po česku: Lidé jsou jistě blázni, domnívají-li se.

vedlejších. Užívati ho měrou ve skutečné češtině neobvyklou, jak ukazují následující příklady, je prohřešovati se proti duchu češtiny. Jest ovšem analogické užívání infinitivu i v němčině a jinde, ale další příklady ukazují, že tu jde o galicismus. Jsem šťasten *setkati se* s Francouzem m. že se setkávám (Rouquette, Velké 103). — Aristokratická methoda a theokratická methoda otázku potlačují *místo ji rozřešiti* (Retté, Úvahy 6). — Nechť se má na pozoru a *spokojí se poučiti* jej m. spokojí se tím, že, nebo lépe: přestane na tom, že (Barrès, Nepřítel 59). — Rodiny chápaly se této příležitosti v bláhové naději *vyměniti* velkolepá věna za přízeň nejistou (Balzac, Dvě 100). — Zpravidla jen u neobratných překladatelů.

β) *kladený pleonasticky, zbytečně* s doplňkovým instrumentálem při slovese zdáti se, při němž bývá ve franc. infinitiv vždycky. Anselm však zdál se mi tentokrát *býti* smutným (Arène, Znových 40). — Jeho ruce zdály se *býti* ptáky m. byly jako ptáci (Rouquette, Velké 195). — Hmotou a jejími zákony zdáme se *býti* cele zaměstnáni (Weiner, Netečný 281). — Uprostřed polí, jež se zdála *býti* velmi písčitými (Nezval, Kronika 23). — V překladech i v próze původní chyba dosti častá.

Participia.

α) *Přechodník přítomný místo minulého.* Schema: *Ouvrant* la porte il pénétra dans sa chambre. *Otevřev* dveře vstoupil do svého pokoje. Ve francouzštině se klade někdy participe présent místo participe passé i o ději, který předcházel. Také tato zvláštnost se v překladech ojediněle napodobuje. *Shýbaje se* zvednul ze země pod židlí těžkou činku m. sehnuv se zvedl (Maupassant, Silný 8). — Přečetl znovu lístek; potom, *otvíraje* zásuvku psacího stolu, uložil jej tam m. otevřev (tamže 70). — Vévodkyně, *nakloníc se* (!) nad prohlubní, chopila se žebříku m. nakloniví se (Champsaur, Faraonka 154). — U neumělých překladatelů velmi často; někdy však těžko rozsouditi, zdali chyba vznikla z neznalosti ducha francouzštiny, či odtud, že překladatel nedovede správně utvořiti přechodník minulý a klade za něj přechodník přítomný slovesa dokonavého.

β) *Příčestí minulé trpné bez »jsa«, »byv«* atp. Schema: *Regardée* de loin, toute chose paraît petite. *Jsouc pozorována* zdáli nebo *je-li pozorována* nebo *pozorujeme-li ji* zdáli, každá

věc vypadá malá. Nesprávně: pozorována zdáli... Z trpného tvaru přechodníku (na př. byv pochválen) vynechávají čeští spisovatelé doby moderní vlastní přechodníkový tvar slovesa, t. j. jsa, byv, a ponechávají jenom trpné příčestí (pochválen). Poměr k finitnímu slovesu pak někdy naznačují čárkou — zcela po francouzsku. Tak bývá i při adjektivech tvaru jmenného. Již *osmahlí* a *opáleni,* snesou snadno pec, v níž je držíte m. jsouce osmahlí a opálení nebo — podle smyslu — protože jsou (Maupassant, Naše 45). — Jejich (individuí) vývoj, *sledován* v řadě časové, poskytne obraz vývoje lidského ducha m. bude-li sledován (J. L. Fischer, Saint-Simon 39). — Kdo by, *obeznámen* s klasickým dramatem Němců, nevzpomínal m. jsa obeznámen (Ot. Fischer, Duše a slovo 131).— *Těžkopádná,* aby mu porozuměla, domnívá se, že Jindřich neměl vědomí o vážnosti m. jsouc nedost chápavá nebo protože jest (Karásek, Legenda 86). — Klidnila ji hlazením, *neschopna* promluviti (Vachek, Moc 96). — Touto záměnou doplňku jmenného za slovesný (vlivem francouzštiny, němčiny, snad i latiny a j. jazyků) stírá se rozdíl mezi vyznačením děje a stavu. Tak se jazyk ochuzuje o jednu z rozlišovacích možností, o svou přednost před jinými. Přes to se zdá, že chybný (nominální) způsob časem úplně zvítězí a zatlačí užívání doplňku slovesného. Vidíme to již všeobecně, i u nejlepších spisovatelů.

Příslovce.

Nižší stupeň v komparativu místo vyššího. Schema: *Il regarde moins* la beauté *que* l'argent. *Nehledí tak* na krásu *jako* na peníze nebo *hledí víc (spíše) na peníze než na krásu.* Francouz velmi rád a často — nad usus český — užívá při srovnávání stupně nižšího, na př. c'est moins cher je to lacinější, nikoli meilleur marché. Tento způsob, v češtině nezvyklý, došel zvláštní obliby v č. slohu essayistickém a žurnalistickém. Byla to méně pýcha než misanthropie; lépe: spíše misanthropie než pýcha (Barrès, Nepřítel 92). — Nejsme přece dětmi. Jsou jimi opravdu méně než myslili. (Lid. nov. 17. V. 27). — Že taková interpretace experimentu je krajně povážlivá, vadí Comtovi méně než porušení tese; lépe: nevadí tak jako (J. L. Fischer: Saint-Simon 132).

Spojky.

α) *to, že.* Nápodoba vnější (slovní) stránky spojek jeví se v příčinném výraze *to, že* (podle franc. c'est que) místo správného proto, že, protože, a to tím, že atp. — U poslance Me-

číře jsem učinil výjimku: *to, že* on protestuje nejživěji m. a to proto, že (Weiner, Třásničky). — Vzniklo toto nepřehledné moře: *to že* rodiny po celé Paříži usoudily m. a to tím, že, tak, že (týž 236). — Ano, je-li Seina takovým neřádem, *to že* není Sekvanou . . ., nýbrž lvicí m. je to tím, že (Lid. nov. 16. V. 29). — Překladateli se zdařilo probudit vůni básně. *To že* je, tuším, mezi franc. duchem . . . a jeho vlastním rozpoložením jakási příbuznost (Ronsard, Výbor 32).

β) *zatím co* (ve smyslu adversativním) místo kdežto, ale, přece — podle franc. spojky tandis que, která má význam časový i odporovací. Květy ty se velmi podobají stonky, *zatím co* hlavy jsou různé m. kdežto, avšak (France, Studně 160). — Naučili se čerpati z nich zábavu, *zatím co* odmítali jako nudné zdlouhavé discipliny minula (Fay, Panorama 104). — Janovi se zdálo, že draví lidé nejsou lidmi, *zatím co* těchto zrůdných výjimek jsou širé a hluboké lesy m. kdežto, a přece (Vančura, Pekař 80). — *Zatím co* volby rozeštvávaly obec, v Sokole se cítila soudržnou jednotkou (Buzková, Mlází 207).

Citoslovce.

Hle ve spojení s akusativem — zčásti nápodobou franc. zvolání *le voilà,* tu jest, hleďte ho atp. Starší theorie mluvnická tvrdí obecně, že »citoslovce vkládají se do vět nespojitě, t. j. nespojují se s ostatkem věty nijakou vazbou syntaktickou« (Gebauer, Histor. mluvnice jaz. čes. IV, 701). Jinak — a ovšem správně — vykládá však Trávníček (Neslovesné věty v češtině I.): »Všeobecně lze říci, že interjekce mívají předmět, poněvadž se v nich cítí slovesná povaha« (str. 214). A dále (str. 222): »Jde tedy při *hele ho* jen o napodobení akusativního předmětu u sloves, nikoli o předmět od původu.« Mám však přes to dojem, že v příkladech následujících, z češtiny knižní, je spíše galicismus typu *le voilà* nežli ohlas lidového rčení *hele ho* atp. *Hle otázku,* již vám chci dáti (Barrès, Nepřítel 39). *Hle apokalypsu* bratra Mino, žebráka Ježíše Krista (France, Studně 39). — A tu *hle Urbana* a ostatní, jak stojí před svým hezkým zámečkem (Weiner, Netečný 213). — I pohnulo se srdce dra Jelínka: *hle ho,* an jde vyšetřovat, zastaviv bábu domovnici (Weiner, Třásničky 118). — Zvláště v posledních příkladech vidím nepochybně otisk myšlení francouzského a nikoli ohlas českého, lidového *hele ho,* a to tím spíše, že se jazyk Weinerův vůbec přímo hemží makavými galicismy. Jistě by česky znělo přirozeněji: »hle, Urban« a »hle, jak jde vyšetřovat«. (Příště ostatek.)

Jan V. Sedlák: Glosa k románu M. Pujmanové.

Za svého mládí i za svých studentských let slýchával jsem doma i u svých příbuzných na venkově mnoho německých slov, která rozličnými vlivy vnikala do prosté řeči lidové. Vařilo se na »špolherdě«, na okně visely »firhaňke«, jako student jsem nosíval »krógn«, událostí byly »štyvlete«, po domě se nosívaly »hóšuche« (Hausschuhe), na plovárně »švimhózne«; avšak i z jiných oborů než z výstroje bylo dost podobných slov (říkalo se »rynzál«, »senkruvňa« a mn. j.).

Nebyla to snad móda, byla to velmi přirozená infekce z průmyslového Brna, byl to i vliv Vídně, kam odcházelo tolik našich děvčat do služby a tovaryšů na práci. Vliv školy, vliv nové generace, vliv dobré četby lidové i také vliv dobrých novin způsobil, že tyto jazykové ,novoty' z řeči lidové pozvolna mizely. Do řeči spisovné se nedostaly, leda jen tam, kde šlo o realistickou kresbu a věrnou charakteristiku osob také řečí. Spíše posloužily autorům k zesměšňování figur.

Na to na vše jsem si vzpomněl při čtení nového dívčího románu pražského od Marie Pujmanové: *Pacientka dr. Hegla.* Román je obrazem mladé dívčí generace, má dokumentární hodnotu mravoličnou a chce také svým jazykem nejednou charakterisovat prostředí, typy i dobu. O literárních kvalitách a o jiných kladných stránkách knihy nebudu na tomto místě psát, zde chci jen upozornit na některá slova, jichž autorka užívá a jež vnikla do jejího stylu bez zvláštní nutnosti estetické nebo charakterisační. Vezměme ty příklady po pořádku:

1. Na str. 12 se praví, že paní Janotová podpisovala dodací lístky »universálním špačkem všech tovaryšů, *laufek* i sluhů v uniformě«. Ta ,laufka' je jistě cosi pražského, nevím, kolik lidí toho nevkusného názvu užívá, ale i když, sotva si tento název zaslouží takové pozornosti, aby bez zvláštní nutnosti obíhal v románě, kde je jen marnivou ozdůbkou, přidanou jen tak, jako se dává asi rozinka do těsta.

2. »Když se na to zavolal zámečník a ten je (dveře) povolil v *pantech*, bylo to dobré« (str. 13).

Tedy ty panty. Nejsou nijak pražské, žijí ještě hodně v lidové mluvě, ale odborná terminologie řemeslnická i odborné učebnice dávno je zamítají a vymycují a nahrazují závěsem a stěžejí! I když však slovo to v lidovém jazyce žije, i když si je přisvojila lidová mluva také pro rčení obrazná, jako: ,nemel pantem', myslím, že řeč spisovná nemá nijak napo-

máhat k rozšiřování takových slov bez zvláštních důvodů výrazových a uměleckých.

3. »To byl čerstvý *pajc«* (str. 14). Ten pajc se jistě tu a tam říká u starších dělníků, ale v uvedené větě, ba v celém odstavci nemá ani jako kontrast proti uhlazené řeči spisovné, uprostřed níž s úsměvem skoro nevinným sedí, žádného hlubšího smyslu. A čerstvý nátěr nebo odborněji mořidlo a pod. by celému textu neubral nijak výraznosti.

4. »Žaluje sousedku, že mu její slepice lítají na jeho *misgrubnu«* (str. 18). Podotýkám opět, že se tu nemluví řečí přímou, ale ani v nepřímé řeči není třeba užívat slova ‚misgrubna' místo smetiště.

5. Heglovi asistenti uměli »převlékat, zvedat, obracet a přenášet nemocného s týmiž *fortely a grify* stejně rychle jako sestry« (str. 21). Ty fortely a grify nesedí vedle sebe zrovna moc dobře. Je to spojení dělané. Fortelů už se dnes neužívá, ale už v nich je obsažen význam obratného hmatu, grify jsou pak tedy nadbytečné. Vyskytly se sice v hantýrce řemeslnické i vojenské, ale vymírají, a že by tedy zrovna Pujmanová je musela udržovat při životě? A pochybuji, že v nemocniční hantýrce žijí v takovém spojení. — Ani ty grify nejsou tedy výrazovou nutností, nýbrž jen marnivým gestem.

6. Na str. 23 je slovo ‚reugma' v uvozovkách; nechápeme ten ostych, když o několik řádek níže čteme slovo »pucfleky« bez uvozovek, jako by do věty samozřejmě zapadalo a zcela organicky srostlo se svým okolím. Nechci to slovo autorce nijak vytýkat, vím, že obíhalo v jazyce za války a ještě i po válce a že se za ně náhrada nehledala a také nehledá. Ostatně v demokracii ‚pucfleci' oficiálně zavedeni nejsou.

7. »Poslal to po nějakém kolegovi na naši *štaci«* (str. 25). Také zbytečné.

8. »Zítra odpoledne dostanete *šluka«* (str. 33). Zde je slova ‚šluk' užito v přímé řeči a je dokumentární, nikoli však jen pražské. Daleko víc pražské je slovo ‚šance' na téže stránce. Uvádím ta slova pro úplnost, nikoli jako výtku.

9. Bez námitek přijmeme, užije-li autorka německého slova v textu na místě, kde žena Heglova, rodem Němka, jiného výrazu nezná. Na př.: »Na dvojce je starý pán s *průchem«* (str. 53).

10. . . . »do vrchu na Hradčany všechny Tatry *šaltovaly«* (str. 60). To je opět nepřirozené siláctví, jakési chlapské vyjadřování. Není to slovo nutné, nijak potřebné, není to slovo v automobilismu užívané, není to slovo evropské, nikoho by

nikdy nenapadlo zavádět je do spisovné řeči; nepotřebovala ho užít ani Pujmanová, když se všude jinde čte o přidávání rychlosti.

11. ... »šli spolu a šli *z abštajgu«* (str. 84). Ten ‚abštajg' v tom románě nemohl scházet. Není to slovo z hantýrky jen pražské a je otázka, zda je užití tohoto slova uprostřed zcela artistního objektivního popisu epického zvlášť na místě. Troufám si tvrdit, že není pro ně důvodu uměleckého, spíš je podobno pravdě, že autorka po něm sáhla, jak se jí namanulo do cesty, bez velkých rozpaků jazykových.

12. »Stal se z ní *hecovaný* tvor, třesoucí se na svůj hlt štěstí« (str. 109). Zdá se mi, že ten »hecovaný tvor« je tak trochu autorčin ‚hec' ze spisovného jazyka. Básnířka epická, která nelíčí dokumentárně periferii, nemá příčiny užívat takového slova. Její text by nijak neutrpěl, kdybychom tam čtli tvor štvaný, naopak by to textu jen prospělo.

Není jistě upřílišené brusičství, jestliže tvrdíme, že i těchto několik dokladů z románu M. Pujmanové je v jediné knížce příliš mnoho. Nikdo nemůže a také nesmí upírat jazykové kritice právo klásti meze takovému ozdobování jazyka. Zde nejde už jen o otázky jazykové správnosti, zde je opravdu aktuální otázka jazykové čistoty.

S hlediska umělecké kritiky nelze manýru M. Pujmanové nijak omluvit nebo podstatněji odůvodnit. Je jistě charakteristická, pro autorku osobitá. Spatřuji v ní onen typický rys zvláště ženské literatury popřevratové: tendenci k pochlapštění, velmi pochopitelnou tendenci, upozornit na sebe něčím do očí bijícím, odlišným, provokujícím. Jiná tendence této ženské literatury, jež svým původem, názorem i látkou kotvila v prostředí měšťáckém, byla snaha, emancipovat se od tohoto měšťáctví nejen v společenské morálce, ale i ve výraze. Odtud ona někdy překotná a neorganická snaha po jakési dělané lidovosti, na niž je možno snésti hojně dokladů jak z beletrie, tak i z essayistiky.

Na počátku svého článku ukázal jsem na přejímání slov německých do lidové řeči a na to, že z ní tak byla vytlačena i dobrá slova domácí. Toto přejímání bylo v podstatě hodně pasivní a bylo i svědectvím nevalné resistence kulturní; najdou-li se však taková slova v moderním textu literárním a uměleckém, máme zde co činiti s přejímáním vědomým, které v nejednom případě je svědectvím úpadkové marnivosti.

Aby bylo jasno, nejsem snad proti cizím slovům vůbec

nebo proti slovům, která se i z cizího jazyka uzpůsobila a vžila, naopak jsem přesvědčen, že s postupující civilisací jich bude i v našem jazyce přibývat, zvláště bližším stykem s ostatními kulturními národy. To však je otázka zcela jiná. Jsem proti přejímání marnivému a neorganickému.

Do spisovného jazyka nemohou se zanášet slova jako »hecovat, laufka, grify, štace, misgrubna, pajc« a j., když k tomu není důvodu. Tento způsob »prošpikovávání« řeči u M. Pujmanové jest ovšem toliko součástí její stylové metody. Činí to i tam, kde nejde o slova zřejmě cizí, nýbrž jen lidová. Uvedu doklad. Na str. 54 zachycuje Pujmanová sytými tahy barvitý a náladový ráz krajiny, jak se jeví účastníkům o výletu autem. Toto líčení má jakési vnitřní napětí, stejně jako maskovaný rozmar, odtud bychom i mohli chápat úmysl autorčin vyjádřit toto celé vnitřní napětí také výrazem v zachycení obrazu přírody, ovšem kdyby v tom byla autorka tvarově důsledná. Zakončuje-li však P. své líčení takto: »na druhé straně stál špalír *lesejka* a vyvozoval eterické oleje«, cítíme ten ‚lesejk' uprostřed tohoto celého popisu kraje jako slovo dělané, i když by se dalo pro jeho užití najít nějaké — nikoli zrovna jednoduché — vysvětlení!

Na konec jen příklad, jak si Pujmanová vymýšlí slova nebo vazby zarážející nesprávností nebo zbytečností. Kdosi jede autem, ale nepotkává jiná auta, nýbrž »proti-auta« (str. 59). Jaká to bude radost, až budeme od nynějška potkávat »protičlověka«, až dělník potká protidělníka, až protivník potká svého proti-protivníka.

Na str. 41 čteme tuto otázku: »Pane doktore, jaké to je?, *zatkla* ho matka.« — Zatknout někoho otázkou, to je novota podle mého cítění násilná a sotva kde žije. Nedávno jsem narazil na podobnou vazbu u Jos. Kopty, který místo potkati někoho, naraziti na někoho užíval důsledně ‚natknouti' (natkla ho a pod.). Na onu dělanou lidovost v nové próze ženské, o níž jsem se zmínil, dalo by se už uvésti příkladů hojnost. Za všecky aspoň jeden: ...»je přirozeno, že když má žena muže ráda, že to v ní od něj chce dítě ...« (str. 136).

Avšak to se už dostáváme k rozboru stylovému. M. Pujmanová byla vždy jazykovou novotářkou a její styl, který i v tomto jejím posledním románě má mnoho kladných stránek, zaslouží si podrobnějšího rozboru a zhodnocení. V tomto článku však nám šlo o to, abychom ukázali jen na některé kazy, jimiž autorka v své snaze po expresivnosti zašla na scestí.

A. Opravil: Skloňování místních jmen.

V X. ročníku »Vltavských proudů« byl na str. 5 otištěn stesk prof. Bedřicha Votýpky na to, že zpravodaj jistého listu ve zprávě o manévrech na Sedlčansku a Humpolecku místní jména neskloňoval. Stěžuje si tam v článku nadepsaném »Nová řeč« takto:

»A tak dnešní „Češi" píší: v osadě Dublovice, na výšině Holý vrch, a hnedle najdeme psáno: do města Benešov, v hlavním městě Praha, jako to čteme už u cizích vlastních jmen. Arci u těch nejmodernějších. Jak to vysvětliti? Myslím jen naprostou tupostí a nevážností k našemu jazyku na straně jedné a zbabělou úzkostlivostí na straně druhé, jež píše »ve vesnici Skřivánek« jediné proto, že by snad některý cizinec, který se učí česky, nepoznal, jak se osada ta jmenuje, kdyby napsal správně: *ve vesnici Skřivánku, u města Benešova.* Ale v žádném národě se neponižují do tak odporné zbabělosti.«

I kdyby bylo toto rozhořčení snad poněkud příkré, spravedlivé najisto je, neboť jak nedat najevo nevoli, jde-li o nové kažení jazyka? Ať vznikl káraný nešvar kdekoliv, nutno jej co nejrázněji odmítnout, protože se příčí duchu naší řeči.

Co asi může někoho sváděti k tomu, aby užíval neskloňovaných tvarů místních jmen po předložkách přes to, že si již prostý jazykový cit žádá tvarů skloňovaných? O stručnost ani o usnadnění práce pisatelům a čtenářům přece jít nemůže. Námitka, že místní jména na mapách, z nichž bývají přejímána, jsou také vždy v 1. pádě, rovněž neobstojí. Ani ten, kdo by se snad vymlouval, že na našich českých mapách jsou také místní jména německá dosud nepřeložená a ta že není možno skloňovat, dobře nepochodí, protože přirozené úsilí v našem jazyce je skloňovat i jména cizí, tedy také takové nepřeložené místní názvy německé, které se tvarem svého 1. pádu přibližují k některému z našich skloňovacích vzorů.

Proto nelze považovati za správnou praxi nechávati místní jména, o nichž byla právě řeč, neskloňována. Naopak takové neskloňované tvary bylo by nutno přičísti jen na vrub nevědomosti nebo pohodlnosti pisatele.

Jistá obtíž — nepochybně jediná — by byla v tom, kdyby na př. na vojně jak pisatelé, tak vykonavatelé rozkazů měli

po ruce — mluvíme jen o území našeho státu — mapy toliko s německým názvoslovím a kdyby tedy nebyla dosud příslušná česká vojenská mapa vydána. Tu by arci bylo možné nedorozumění, ba i omyl, kdyby pisatel rozkazu atp. na př. napsal: ten a ten pluk se ubytuje v Domažlicích anebo ve Stříbře nebo v Hostiném atp., a vykonavatel nevěděl, že se Domažlicům německy říkalo Taus, Stříbru Mies a Hostinému Arnau, a naopak. Lze totiž stěží předpokládat, že každý náš voják zná obojí místní názvy, české i německé. Mohly by tu tedy vzniknout potíže plynoucí z oné dvojjmennosti. Než i tato nesnáz pomine, až budeme míti samé české vojenské mapy, t. j. mapy s místními názvy českými a s několika málo takovými názvy německými, které nebyly dosud přeloženy vůbec (pokud víme, vydá je náš vojenský zeměpisný ústav již brzy).

Mohlo by se sice také vyskytnout několik podobných místních jmen, t. j. takových, která by měla v některém pádě stejnou skloňovací koncovku, na př. v Roudném, kdež by 1. pád mohl být Roudné nebo Roudný. Ale ani kdybychom napsali po předložce 1. pád Roudné, nevyhnuli bychom se dvojznačnosti, protože by i tento 1. pád Roudné mohl být zároveň 6. pádem od Roudná, neboť v zemi České je nejen obec anebo osada Roudný a Roudné, ale i Roudná. Roudný jest jen jeden, kdežto Roudná se vyskytuje dvakrát a Roudné dokonce třikrát. U těchto místních jmen — jako u mnohých jiných — by se musilo tak jako tak pro přesnost připsat do závorky nějaké bližší určení, na př. u Turnova, u Hostouně nebo u Horšova Týna, u Soběslavě(i) nebo u Tábora, u Českých Budějovic, u Chabařovic nebo u Ústí nad Labem, u Opočna nebo u Nového Města nad Metují, anebo podle toho, co by se kde hodilo, na sever (na jih, na východ, na západ) od . . . , v politickém okrese turnovském, horšovotýnském, táborském atp., ale proč by se tak mělo dělat po předložkách za 1. pády, t. j. za tvary proti všem základním pravidlům jazyka neskloňovanými?

Je ovšem pravda, že se dnes z praktických důvodů ustálil anebo ustaluje v písemnostech vůbec obyčej, psáti v adresách 1. pád i osoby, firmy, úřadu i bydliště, sídla, zkrátka místa určení. Buďsi! Z toho však nikterak neplyne, že by někdo směl místní jména po předložkách všude jinde také neskloňovat neboli že by je směl psáti v 1. pádě a nikoli v tom, kterého ta nebo ona předložka nezbytně vyžaduje, snad z toho důvodu, že by si nedovedl utvořit z předložkových

pádů příslušné 1. pády některých místních jmen anebo že by je zkomolil a tím zavinil omyl. Cožpak nelze od každého Čecha požadovat už ani to, aby uměl skloňovat místní jména?

Generálmajor.

Na str. 223 a násl. XV. ročníku NŘ. V. Machek dobře ukázal, že »generál poručík« je špatný překlad slova generalleutnant, které znamená *zástupce* generála. Že však potom sestavil stupnici německých generálů takto: generalleutnant, generalmajor, generaloberst, to mě přimělo k tomuto malému dodatku.

Šarže vyšší byly pojmenovány obdobně jako štáb roty; rota málem od času landsknechtů měla kapitána neboli hejtmana, jeho náhradníka lieutenanta a praporečníka, k nim ze stavu mužstva se blížil sergeant, wachtmeister, feldweibel. Shakespeare Othellovi, který je přece admirálem velkého loďstva, dává jediného lieutenanta (správně) a — praporečníka. Lieutenant pak ovšem zastupuje velmi rozmanité hodnostáře: v pluku nejvyššího kapitána, krátce zvaného oberst, jako oberstlieutenant, v armádě nejvyššího velitele jako generallieutenant; když byl Goethe dítětem, byl v jeho otcovském domě ubytován hrabě Thorenc, zástupce krále, jakožto nejvyšší vojenský soudce, lieutenant du roi, pověstný königslieutenant.

To jsou tedy názvy přesně logické, ale s těmi se nevystačilo, a když bylo třeba stvořit ještě nižší šarži štábního důstojníka nebo generála, sáhlo se k hrubé analogii; má-li kapitán roty lieutenanta a strážmistra, proč by je nemohl mít také plukovník a generál? A velitel praporu byl nazván oberstwachtmeister, velitel brigády generalwachtmeister. Kde se pak vzala v 19. století za wachtmeistra náhrada major (snad aby si ho rekruti nemátli s rotmistrem), ať vysvětlí lepší znalci historické terminologie vojenské, než jsem já. Ten historický vývoj vysvětluje, proč stupnice německých generálů je: generalmajor, generalleutnant, general (der Kavallerie na př.), generaloberst, feldmarschall.

Říkat »generál strážmistr« by bylo právě tak nelogické, jako je překlad »generál poručík«, a proto si tu šarži nezavedeme. Podle analogie podplukovníka a podmaršálka měli bychom mít podgenerály, ale slovo generál neznamená jedi-

nou šarži, nýbrž celou kategorii, a proto nejlépe bude, zůstaneme-li při svých brigádních, divisních a armádních generálech, jen však ať zůstanou — generály v míru!

Arnošt Kraus.

P. Trost: Tréma.

Starší slovníky až do Kotta toho slova tuším nemají. Kott uvádí: *trema* n., řec., »třesení, die Furcht, das Trema«. (Příklad: Ten má trema!) Totéž u Herzra-Pracha, Č.-něm. slov.: *trema,* řec., »Trema, Furcht; Rampenfieber«. Ale za prvé: v němčině žádné »Trema« nežilo a nežije (vyjímajíc němčinu pražskou, která je bohatá na české živly, zvláště argotické). Za druhé: Kottova jistota, že jde o slovo řecké, zakládá se na prostém omylu. Slovo *tréma* se podobá jisté kategorii neutrálních substantiv řeckých, hojně tvořených od sloves. Tím se Kott dal svésti, že vedle známého mu slovesa *tremó* »třesu se« předpokládal beze všeho i deverbativum *trema* »třesení«. Avšak ve skutečnosti toho řeckého substantiva, odvozeného od *tremó* a znamenajícího »třesení«, není. (Je v řečtině substantivum *trema,* to je však odvozeno od *titraó* »provrtávám« a má význam »otvor, díra«. Toto *trema* později přibralo význam »tečka«, a odtud je franc. *tréma* »rozlučník«, známé pravopisné znaménko.) Je-li tedy řecké substantivum *trema* »třesení«, jež by bylo bývalo přejato beze změny do češtiny, pouhým omylem, není proč hledati etymologii českého *tréma* v řečtině. Blíže než ř. *tremó* (nebo treó) je lat. *tremere* s týmž významem a příbuzná slova románská, jako franc. *trembler,* it. *tremore, tremito* »chvění, hrůza«, *tremolo* »třesavý, chvějící«, atd. V jednom z těchto slov má zajisté původ č. *tréma.* Je otázka, v kterém, a jak se to cizí slovo dostalo do češtiny a jak se jeho český tvar má vykládati.

Myslím, že č. *tréma* vzniklo v argotu divadelním z it. *tremolo.* Tremolo, jak známo, je především obecným hudebním termínem pro vadu pěveckého výkonu, s níž se setkáváme velmi často; vada ta záleží v přílišném chvění, vlnění tónu, při němž se výška tónu kolísá. Tremolování bývá hojně působeno vzrušením, nervosou, tedy tím, čemu se německy říká »Lampenfieber« a česky *tréma.* Mám tedy za to, že *míti trému* původně znamenalo »tremolovati ze strachu před vystoupením«, pak vůbec u zpěváka nebo u herce »míti strach před vystoupením, býti nervosní«. Ale jak to, že se říkalo

ve smyslu »tremolovati« *míti tremolo, míti trému?* Vězí v tom asi zlomyslný vtip: mluví se o tremolování zpěvákově, jako by zpěvák měl tremolo v svém partu, v svých notách předepsáno. Starší skladby vokální tremolo často předpisují; dříve bývalo tremolo kultivováno jako virtuosní kousek.

Jak vznikl z *tremolo* tvar *tréma?* Jednak je krácení slov odnětím slabiky (posledních slabik) oblíbeným prostředkem všech současných argotů. (V češtině se zmenšením počtu slabik chodívá ruku v ruce dloužení kmenové samohlásky: vyslovuje se myslím častěji *tréma* než *trema.)* Jinak je možná mysliti na zkratku *trem,* vyskytující se v notách. Jak však vyložiti koncové -a? Dnes, pokud vím, je *tréma* veskrz rodu ženského, říká se jenom *míti trému.* Je střední rod u Kotta snad jenom důsledkem domněnky o řeckém původě? Jestliže se skutečně říkalo *míti tréma,* je *-a* snad znakem akusativním. Či běží o it. *(voce) tremola?*

Domněnka, kterou jsem podal, je ve shodě se skutečností, že *tréma* je slovo velkoměstského argotu, vzniklé bezpochyby v Praze. Nepronikło v slovník »malého člověka«; malý člověk sotva zná duševní stav, o němž zde mluvíme. Ale zakotvilo v řeči studentské; u studentů takového slova bylo stejně třeba jako u divadla. Slovo *tréma* má snad i dnes v sobě cosi »bohémského«.

POSUDKY A ZPRÁVY.

František Salavec, Učebnice obchodní nauky a korespondence. I. díl, pro 1. ročník obchodní akademie. Za 30.— Kč. Nákladem knihtiskárny Pragotisk v Praze 1931.

Josef Fiala a *František Salavec,* Učebnice účetnictví. I. díl, pro 1. ročník obchodní akademie. Za 32.40 Kč. Nákladem knihtiskárny Pragotisk v Praze 1931.

Tyto dvě důležité učebnice jsou pramenem, z něhož příští generace obchodnické mají čerpati poučení pro svou praxi. Je obecně známo a sami obchodníci jsou si dobře vědomi toho, že jedna stránka obchodního podnikání byla až do nedávna zanedbávána, a to jazyk. Bez překážek a soustavně se v obchodní mluvě uplatňoval vliv němčiny, někdy z myšlenkové pohodlnosti, jindy z jazykové neznalosti, ale vždy na škodu výrazové čistoty a přesnosti. Mnoho po této stránce

napravila už dobrá vůle obchodníků a jejich společných institucí. Ale přes to jenom škola může poskytnouti úplně zdravý a trvalý základ jazykové praxe obchodní, a to právě generaci nejmladší, od níž očekáváme definitivní vyvrcholení terminologického úsilí, začatého naší dobou. Proto nás zajisté bude zajímat jazyková stránka v těchto nových učebnicích.

Jsou to knihy velmi sličně vypravené profesorem stát. grafické školy v Praze Josefem Solarem, takže už svým vnějším vzhledem budí příznivý dojem. Jejich obsah je provanut duchem čistě moderním, osvobozeným od neživotné ztrnulosti a schematičnosti zděděných praktik obchodnických. Moderní obchodník je člověk se všestranným rozhledem. Nestačí mu už, aby rozuměl jen obsahu svých zásuvek a přihrádek, ale snaží se jako praktický psycholog vystihnouti potřeby a nálady doby i lidí. Neuznává nutnost zakrývati své obchodní zámysly prázdnými floskulemi zdvořilostními, ale zato se bez výhrady rozhoduje pro věcná hesla »náš zákazník, náš pán« a »služba zákazníkům«. Neulpívá na tradičních metodách, jimž ho učili jeho předchůdcové, ale čile a bez rozpaků se chápe všech nových prostředků, které mu poskytuje moderní věda technická, atd. Myslím, že nabádavé výklady obou učebnic mají pro studující mládež i velký význam mravní. Učí především obchodní podnikavosti a rutině, ale ustavičně kladou důraz též na etické stránky obchodní činnosti. Zvláštní chvály zasluhuje, že oba autoři dovedli tento úkol vykonati bez zbytečného mentorování a falešného rozhorlování a že naopak i v tom zůstali věcní a opravdoví. Tak na př. vedou k poctivosti v obchodě, ale místo výkladů o obecné morálce vyjadřují se těmito slovy, výmluvnými právě svou prostotou: »Avšak snaha po zisku nesmí nikdy obchodníka svésti k tomu, aby, těže z neznalosti nebo omylu svého zákazníka, prodal mu zboží za přemrštěnou cenu, neboť nespokojený nebo oklamaný zákazník se nikdy už nevrátí a odradí mnoho jiných. Chce-li míti obchodník v svém podniku trvalý úspěch, musí svým zákazníkům sloužiti, t. j. uspokojovati je vhodným zbožím, co nejnižší cenou a pozornou a přesnou obsluhou, což se vyjadřuje obchodními hesly: služba zákazníkům, náš zákazník, náš pán a pod.« (Salavec 25). Týž účel a ráz má i výklad o významu hesla »velký obrat, malý zisk«, atd. V rukou dobrého učitele budou tyto učebnice vychovávat nejen dobré obchodníky, ale i poctivé charaktery.

Při takovémto vážném pojetí svého úkolu nemohli se auto-

ři vyhnout ani naléhavé otázce obchodní mluvy. Bez zbytečné přepjatosti, ale také bez vytáček a výmluv se tu mluví o samozřejmé nutnosti, aby obchodní korespondence byla správná po stránce jazykové. »Skutečně vzdělaný obchodník neodešle dopisu, v němž by byly pravopisné nebo jiné chyby« (Salavec 143). Kapitola o vlastnostech obchodního slohu zase s tou střízlivou a důvěru vzbuzující věcností nabádá, »aby se obchodník v své korespondenci vyjadřoval jasně; kdyby svoji vůli projevil neurčitě a nepřesně, mohlo by dojíti mezi ním a jeho dopisovatelem k nedorozumění a sporu a mohla by mu vzniknouti z toho škoda. Jasnosti slohu se dosáhne, uváží-li pisatel nejdříve účel své písemnosti, určí-li pak její obsah, uspořádá-li jej logicky a vyjádří-li jej prostými větami. Složená věta může obsahovati jenom myšlenky vzájemně souvisící. Věty se řadí v odstavce tak, aby každý odstavec tvořil myšlenkově samostatnou část dopisu. Ve slohu se zdokonalujeme čtením dobrých knih.« Druhou nutnou vlastností obchodního slohu je stručnost, neboť přísloví »čas jsou peníze« platí především pro obchodníka. »Stručnost obchodní korespondence však nesmí býti na újmu její jasnosti« (Salavec 142). Uváděti jako zvláštní znak obchodního slohu zdvořilost je zbytečné, neboť »zdvořilost je samozřejmým požadavkem každého, i osobního styku mezi lidmi. Lépe než zdvořilostními slovy a frázemi projeví obchodník zdvořilost, dbá-li, aby jeho dopisy byly napsány na bezvadném papíru, čitelně, bez oprav, čistě a úhledně«. Ani na nepřirozenost při obchodním vyjadřování se nezapomíná (Fiala-Salavec 109). Velmi užitečná je jistě rada, učiti žáky správné korespondenci na ukázkách opravených školních obchodních dopisů z dřívějších let a jazykově správné i chybné korespondence z obchodní praxe.

Těmito zásadami se ovšem řídí také autoři sami. Všude, kde je toho potřeba, upozorňují i při výkladech odborných na stránku jazykovou. Vytýkají nesprávná rčení, na př. *píši Vám k tíži, zatěžujeme Váš účet, zdlužil jsem Váš účet* (m. píši Vám dluhem, na vrub), *píši Vám k dobru, uznávám Vás na účtě, zúvěřil jsem Váš účet* (m. píši Vám ve prospěch, pohledávkou) a pod. (Fiala-Salavec 37). Zřídka se rozhodují z příčin technických pro výraz méně správný; tak na př. se tu užívá rčení *obchod v malém* (v drobném) a *ve velkém* místo navrhovaného »obchod na drobno a na velko«, ale činí se tak s poukazem na mínění Naší řeči, že se tato náhrada sotva ujme, protože rčení »v malém a ve velkém« jsou příliš

zakořeněna (Salavec 13). Jinak všude v odborných termínech autory zaváděných je vidět dobrý jazykový rozhled a náležitý zřetel k potřebám české řeči. Vedle slov cizích, mezinárodních, se tu navrhují a zavádějí rovnocenné náhrady české, na př. čára zamezovací (zamezovka, t. j. parafa), souhlasné n. shodné účtování, účtování na novo, povšechný náklad (režie), souvztažný účet, účty výsledkové, zvratný zápis (storno), pobídka (urgence), úroková srážka (skonto) atd. Autoři tím ovšem nechtějí z obchodní terminologie vymycovati všechny cizí termíny odborné. Ale jejich překlady jsou užitečné jednak jako výklad termínů přejatých z jazyků jiných, jednak jako názorná ukázka, že lze všechno dobře vyjádřiti česky, a to bez zbytečného tvoření slov složených a jiných násilností. Ani v jednotlivostech nelze nic namítati proti Salavcově a Fialově úpravě odborných termínů. Jenom výraz *rozvažný* (rozvažný účet a pod., Fiala-Salavec 86 a j.) poněkud zaráží, neboť podle obdoby slov odvaha — odvážiti — odvážný bychom spíše čekali tvar s dlouhým *á:* rozvážný. Patrně byli autoři vedeni snahou, rozlišiti toto slovo od příd. jména *rozvážný* s jiným významem (obezřelý, moudrý), ale tuším zbytečně, neboť záměna obou pojmů tu není ani možná, stejně jako při slově *rozvaha* (hrubá rozvaha obratu a pod.), které i zde zůstalo beze změny. Sloveso *znamenati* (o něm NŘ. XVI, 1932, 30 n.) vypustili autoři obou učebnic z klausulí dopisů, ale ponechali je jako odborný název pro označování firmy při právních úkonech. Rozlišují tedy širší pojem »podpisovati« (na př. podání) a užší pojem *znamenati firmu* (srov. na př. větu z úředního dopisu, Salavec 64: toto podání přede mnou vlastnoručně podepsali a znamenání firmy v obsahu podání přede mnou vlastnoručně připojili). Není pochyby, že i tato zvyklost je napodobením usu německého, ale nepříčí se našemu způsobu vyjadřovacímu; *znamenání firmy* tu je tolik co připojení jejího znamení, její úředně ověřené známky. Po stránce odborné terminologie jsou tedy obě knihy dobrým základem obchodní praxe. Je škoda, že autoři nepřipojili k svým učebnicím podrobné rejstříky; byli by jimi usnadnili hledání jednotlivých výrazů a dali základ ke vzornému obchodnímu slovníku .

Theoretické výklady jsou provázeny hojnými praktickými ukázkami z účetnictví a korespondence. Také v nich se projevuje stálý zřetel k jazykové čistotě a snaha nahradit úspornou věcností tradiční formulky a mnohé kostrbatosti obchodní češtiny. Autoři názorně dokazují, že lze vyhověti

všem požadavkům obchodního slohu, zachovati jeho odborný ráz, a při tom nedělati násilí jazyku. Jen několik drobností zůstalo v reprodukcích skutečných dopisů neopraveno, na př.: že jsme opomenuli (Salavec 147, m. opominuli); společnost započala se svou činností (t. 62, m. započala svou činnost n. zahájila činnost); doufáme, že Vám tyto podmínky vyhoví (Salavec 225, m. vyhovějí). Některé stereotypní obraty se patrně velmi těžko nahrazují způsoby novými, a proto se s nimi i zde občas setkáváme. Je to na př. ustálený začátek dopisů: Odpovídajíce na Váš dopis oznamujeme atd. Nemám v úmyslu potírati takovéto naučené formule obchodní korespondence, neboť vím, že jedním z jejích hlavních rysů je právě zmechanisování výrazů, které umožňuje sestaviti dopis bez velkého stylistického úsilí. Ale bylo by jen v duchu těchto dvou učebnic, kdyby se i tyto poslední zbytky staršího formalismu nahrazovaly obraty životnějšími a racionálnějšími. Tedy zde na př.: K Vašemu dopisu (Na Váš dopis) oznamujeme (odpovídáme) atd. Ve většině případů tak Fiala i Salavec činí, na př.: Na včerejší dotaz oznamujeme, že... (Salavec 224); Potvrzuji příjem Vašeho dopisu a oznamuji... (t. 179); Podle Vašeho včerejšího příkazu uhradili jsme... (Fiala-Salavec 45), a pod. Jako příklad rozumně zjednodušené a jazykově upravené korespondence obchodní cituji tento dopis (Salavec 224 n.):

Na včerejší dotaz oznamujeme, že jsme ochotni vypláceti na vrub Vašeho vkladového účtu Vaše akcepty u nás domicilované za těchto podmínek:

1. podáte nám hned po akceptaci zprávu o každém svém akceptu u nás umístěném a akcept dostatečně popíšete;
2. postaráte se o to, aby nejpozději 2 dny před dospělostí každého Vašeho akceptu byla na Vašem vkladovém účtě dostatečná úhrada k zaplacení směnky;
3. zaúčtujeme Vám dluhem ½‰ odměny z každého akceptu, nejméně Kč 10.— za kus, a své skutečné útraty.

Doufáme, že Vám tyto podmínky vyhovějí, a poroučíme se s projevem úcty

Moravská banka,
filiálka v Mor. Ostravě.

Text výkladů samých rovněž svědčí o velké jazykové inteligenci autorů. Je jasný a snadno přístupný chápavosti žáků a při tom jazykově správný. I tam, kde konstruují složité

souvětí, dovedou se vyjadřovati tak, že postup myšlení je přesně zachován a náležitě vyznačen. Při velkém počtu vztahů, které je často třeba vměstnati do jediné věty, není divu, že se vyskytují i větné útvary velmi dlouhé, na př.: »Nabyl-li někdo v obchodě dostatek odborných vědomostí a zkušeností, má-li k obchodu schopnosti a vhodné vlastnosti, má-li dostatečný vlastní kapitál a může-li si opatřiti dostatečný kapitál cizí, měl by dříve, než se rozhodne založiti nový obchodní podnik nebo než převezme podnik už trvající nebo než se při něm zúčastní jako společník, zkoumati, jsou-li v jeho obchodním oboru v tom místě a v té době příznivé podmínky, aby se provozování obchodu vyplatilo neboli rentovalo, jinak řečeno, lze-li očekávati zisk tak velký, aby v něm obchodník měl náležitou odměnu za vlastní práci, za užívání vlastního kapitálu a za převzaté podnikatelské risiko.«

Celkem se však text obou učebnic čte velmi pohodlně a nikde jsem nezjistil slohové nejasnosti, které by ztěžovaly porozumění. Ani jazykovými chybami není čtenář rušen, neboť je jich jednak velmi málo, a pokud se vyskytují, jsou vesměs nezávažné. Tak na př. inverse při zájmeně *se*, které oba autoři užívají takřka napořád, je často zcela zbytečná: některé podniky skládají se z několika závodů (Salavec 7, m. se skládají); jakost zboží vyjadřuje se často popisem (t. 107, m. se vyjadřuje); některé rastry hodí se pro nejrůznější zápisy (Fiala-Salavec 10, m. se hodí), a tak často. Také jiné příklonky se zbytečně přesmykují, na př.: v neděli přijal jste za insert (atd., Fiala-Salavec 30, m. v neděli jste přijal); po uzávěrce posílají se pak opisy účtů zákazníkům (t. 39, m. po uzávěrce se pak posílají); dodavatel posílá mu kvitovanou směnku (Salavec 257, m. mu posílá) a pod. Naopak zase je psáno: nýbrž jste si je (složky zisku) museli postupně vyhledati (t. 71) místo obvyklejšího pořádku »nýbrž museli jste si je vyhledati« atd. (o tom Gebauer-Ertl 2, 1926, 56). Zato zřídka se najdou chyby ve skladbě, na př.: aby se předešlo omylům (Fiala-Salavec 19, m. aby se předešly omyly n. aby se zabránilo omylům; u Salavce 57 je správně: předejdou spory); spokojenosti zákaznictva obchodník získá a udrží (Salavec 133, m. spokojenost). Jmenné vyjadřování zůstává v přirozených mezích českého jazyka, ačkoli třeba přiznati, že právě obchodní dikce k němu často svádí přes míru. Případy, v nichž jmenná vazba je zbytečná, jsou jen ojedinělé, na př.: jiné složky nejsou viditelny přímo (Fiala-Salavec 71,

m. není vidět). V časových větách obecné platnosti se někdy užívá minulého času místo budoucího, na př.: jakmile jsme zaúčtovali vše, co patří do uplynulého účetního období, máme se přesvědčiti... (Fiala-Salavec 117, m. jakmile zaúčtujeme).

Po stránce lexikální a frazeologické lze vytknouti jenom několik drobných jednotlivostí, na př.: případy, jež přicházejí každodenně (Fiala-Salavec 78, m. jež se vyskytují, naskytují, opakují a pod.); podíl na zisku a na ztrátě (Salavec 67; na str. 68 je lépe: podíl ze zisku a ve ztrátě). Místo zkráceného výrazu »s jakým ziskem nebo ztrátou prodává« by bylo zřetelnější spojení s předložkou opakovanou: s jakým ziskem nebo s jakou ztrátou.

Pro úplnost připojuji poznámku o nedopatřeních tiskových, která jsem při čtení postřehl: mí-stní (Fiala-Salavec 6, m. míst-ní); zkresluje (t. 20, m. skresluje); dovoz s dráhy (t. 27, m. z dráhy); vyuční list (Salavec 31, m. výuční); příjmu (t. 48, m. přijmu); podílů (t. 58, m. podílu); loděmi (t. 68, m. loďmi).

Celkový dojem z obou učebnic je tedy velmi příznivý. Právě proto, že se týkají obchodních písemností, je třeba zvláště oceniti poctivé úsilí jejich autorů, aby postavili obchodní názvosloví na zdravý základ. Trvalou jejich zásluhou zůstane, že se dovedli obejíti bez valné většiny nešvarů, v kterých si dosud obchodní čeština libovala a libuje, a že za ně hned podali lepší náhradu (na př. místo výrazu »tuzemský obchod« říkají *obchod vnitřní* nebo *domácí,* místo zbytečné spřežky »obchodvedoucí« píší správněji *obchod vedoucí,* a pod.). Proto lze s důvěrou přijímati jejich usus také tam, kde se drží slov dosud obecně neuznaných; není těžko poznat, že tak činí jenom tenkrát, když není lepší náhrady anebo když takový výraz už tak zdomácněl, že není naděje na jeho vymýcení. Tak na př. z poštovní terminologie přejímají sloveso *doručiti,* z bankovnictví slova *výstavce, vystavení směnky;* podobně *podepsati vlastnoručně* (oposice k výrazu *podepsati firemně,* srov. rozdíl *podepsati* a *znamenati),* a j. Budou-li i ostatní podmínky příznivé, mohou se učebnice Salavcovy a Fialovy státi počátkem nové, lepší a zdravější epochy ve vývoji české mluvy obchodní.

Karel Říha.

G. H. Guth, O lesních typech v teorii i v praxi. Zvláštní otisk z časopisu Lesnická práce X, 1931.

Lesnictví je jeden z oborů, které si musí svou odbornou

mluvu vědeckou tvořit od základu. Až do vzniku československého státu byla vědecká literatura v Čechách i na Moravě psána většinou po německu a stopy toho stavu měla na sobě také běžná mluva našich lesníků. Dnes rozvíjí zvláště Čs. matice lesnická v Písku veliké úsilí, aby vytvořila přesné a při tom opravdu české názvosloví lesnické. Největší její dílo, německo-český Lesnický slovník, vychází po sešitech a už na jeho prvních částech je vidět, že redakční výbor věnuje sestavování a kontrole hesel největší péči. Podrobnou zprávu o tomto slovníku přinese Naše řeč později, až bude ukončen. Jeho redaktor, inž. dr. G. Guth, je autorem rozpravy, která je předmětem tohoto referátu. Třebas je to jen menší práce, může aspoň zhruba ukázat, jak se snahy lesnických theoretiků o vytříbený jazyk projevují v praxi.

Obsahem Guthovy práce je otázka klasifikace lesů. Guth vychází ze zkušenosti, že přirozený ráz lesa je výsledkem několika činitelů, především porostu, půdy a vegetace půdní, a z těchto znaků chce v podobě t y p ů sestaviti celkovou klasifikaci lesů. Pohnutkou mu byla Cajanderova theorie lesních typů, založená na poměrech finských. Jak vážně Guth svůj problém pojal, je vidět z toho, že se sám vydal do Finska, aby shlédl finské lesy na vlastní oči a aby dokonale porozuměl všemu tomu, co mu při theoretickém studiu zůstalo nejasné. Stejná opravdovost se jeví i ve snaze vyjadřovat se odborně, věcně a stručně, bez formálních příkras. A tak celkový dojem z Guthovy rozpravy je rozvážná střízlivost, ale při tom plná zaujetí pro věc samu.

Arci ani Guth nebyl prost obtíží, které plynou z nehotovosti a nepropracovanosti odborné mluvy lesnické, a tak lze na mnoha místech stopovati úsilí o výraz pro představy česky dosud nepojmenované. Jedna z největších svízelí byla patrně nutnost, vyjadřovati českými termíny německá slova složená. Guth moudře nežádá na českém jazyce nemožnosti a přestává na spojení jména s přívlastkem, na př. lesní a porostní typy (= typy lesa a porostu), bohatství dřevní a rostlinné, stromový porost, poměry stanovištní (= poměry, ráz stanovišť lesních), způsoby výběrné, původní stav pralesový, hospodářství ožehové (Brandwirtschaft), mokřiny smrkové, sosnové, listnáčové, květena půdní, složení floristické, mýtný porost, pěstební směr, lesní tvorba a pod. Jen výjimkou se rozhoduje pro výraz složený, na př. s hlediska lesopěstebného (14). Mnohé odborné názvy se doporučují svou stručností a zřetelností, na př. mýtnost stromového porostu (7;

t. j. stav, kdy lze jej mýtit), smrky hluboko zavětvené (3), hmotnost stromu (4), zápoj stromového porostu (7, t. j. spojení), zápoj korun (11), kalamitní holoseče (11), smýcení porostu (11) a j. Cizích názvů se jako termínů odborných užívá s mírou (bonitování stanovišť, humus, vegetační poměry a pod.), jen tu a tam se čtenáři sama sebou nabízí rovnocenná náhrada česká, na př. u výrazu »stagnující voda« (9), čes. *stojatá;* »extrémně špatné třídy« (9, t. j. první a poslední třída, jedna špatná pro nedostatek vody, druhá pro její nadbytek, tedy *krajně* špatné třídy).

Sloh Guthův se vyznačuje velkou zálibou ve vazbách neslovesných, zvláště při statických popisech. Čteme tu na př.: Je to extrémní typ špatný a suchý, severský. Obyčejně na hřbetech a vrcholech pahorků (3). — Též četné mechy a lišejníky, ale už málo významné. Půda vždy písčitá, velmi silně. Typ velice častý a velice »typický« (3). — Lišejníky jsou bezvýznamné. Mechy ještě hojné. Na půdách hlinitějších a vlhčích, zvláště v údolích, a rovná se (typ OMT) asi našemu smrku III. bonity (5), atd. V odstavcích, psaných slohem plynulým, dynamičtějším, působí některé vazby neslovesné rušivě, neboť zarážejí přirozený tok výkladu, na př.: Teprve po shlédnutí většího počtu lesů a při současném poučení od domácích odborníků-specialistů vystoupí nám onen pojem zřetelněji před oči (1; = teprve když shlédneme... a jsme zároveň poučeni...). — Prakticky mohl by býti dále závadou, poněvadž komplikací, veliký počet všech typů (13; snaze o stručnost tu byla obětována zřetelnost výrazu; vložená neslovesná věta příčinná by měla být rozvedena ve větu s přísudkem slovesným). Bez příčiny se leckdy dává přednost doplňkové vazbě s příd. jménem na *-telný* před příslušným slovesem, na př.: jejich stanovení (typů) jest proveditelné (11, m. lze je stanoviti, určiti). Obecně arci nelze namítati nic, rozhoduje-li se autor ze snahy o věcnou stručnost pro časté vazby neslovesné. Ale nesmí tuto snahu přepínat, chce-li se vyhnouti nebezpečí únavné jednotvárnosti, vyplývající ze stereotypního opakování téhož stylistického prostředku. Guth místy vyvažuje tuto svou jednostrannost výrazovou střídáním odborně věcného nebo abstraktního tónu s tónem živým, lidovým, na př.: právě pro přirozený les severský se Baurova metoda tak strašně nehodí (5); vedlo by (to) k tomu, že bychom ne už pro stromy, ale pro býlí neviděli les (2), a pod.

Také vazba doplňkového instrumentálu bývá u Gutha

nad spisovnou míru, zvláště při přídavných jménech v doplňku, na př.: hlavním jest celkový ráz (3, m. hlavní); to není ničím nepřirozeným (9, m. nic nepřirozeného). Spojky *aniž by* se užívá místo *aniž* anebo místo souřadné věty záporné, na př.: může některá charakteristická rostlina i scházeti, aniž by se typ proto změnil (13, m. aniž se typ změní, a přece se typ nezmění); což není v pěstování lesa mnoho subjektivního, aniž by to bylo chybou? (14, m. a přece to není chyba).

Označování jednotlivých typů lesních *Cladina-typ, Calluna-typ, Empetrum-Myrtillus typ* a pod. je příliš závislé na způsobu německém; česky by se řeklo *typ Cladina, typ Empetrum-Myrtillus* a pod. Německému vlivu se mohl autor vyhnouti i jindy, na př. v užívání slova *ohled* (jejich vegetace se liší od prvnějších jen v takových ohledech, které jest považovati za přechodné 7, m. liší se od oněch jen těmi stránkami, znaky a pod.; prozkoumání středoevropských lesních typů v ohledu pedologickém 13, m. po stránce pedologické) a příslovce *následovně* (8, m. takto).

Je vidět, že odchylky od spisovné normy má Guth společné s dnešním rozviklaným usem jazykovým. Téhož rázu jsou i jeho řídké chyby tvaroslovné, na př.: ku Cajanderově popisu (4, m. ke -ovu popisu), svojí naukou (5, m. svou), nahražen (2, 6, m. nahrazen), mechy schází (3, m. scházejí). Rovněž v pravopise shledáváme některé vady mnohokrát už vytýkané: tamnější lesy (1, m. tamější; na str. 8 je toto slovo napsáno správně), neuvědomněle (2, m. neuvědoměle), řídčeji (7, m. řidčeji), ku studování typů (2), ku své pracnosti (13) a j., m. k studování, k své pracnosti.

Leccos tedy v Guthově vyjadřování potřebuje opravy. Ale jsou to vesměs věci, které se při dobré vůli dají zlepšiti velmi snadno. Bude třeba, aby naši lesničtí spisovatelé hleděli nejen k čistě odborné terminologii, ale aby si všímali také české frazeologie a skladby. Teprve v dokonalém spojování slov, vazeb a vět se plně uplatní dokonalost jejich odborného slovníku. *Jiří Haller.*

Návštěvou u novin.

Národní střed (bývalá *Reforma*) z 21. února 1932:

V oddílu »Živnostenský rádce« čtu tyto perličky: »Jediná snad *odpomoc* by byla, podati *žádost cestou milosti* k zemskému finančnímu ředitelství«. Slovo *odpomoc* je germa-

nismus, jejž u nás rozšiřují hlavně novináři. Naši předkové, nezkažení novinami a bývalou c. k. Amtsprache, v níž se psávalo Abhilfe, říkali zcela prostě »jediná pomoc je, jediná pomoc by byla« a pod. Výraz »podávati žádost cestou milosti« je nesmyslný. Snad bych pochopil vazbu (stejně nesprávnou), že vyřízení došlo cestou milosti, ale neslyšel jsem ještě nikdy, že by se žádost podávala cestou milosti. Jde o daňovou věc. Živnostenský rádce chtěl asi říci, že si má pan X. Y. podati žádost, aby mu byly daně z milosti zákona sníženy. — *»K nastoupení této živnosti* vyžaduje se...« Soudný čtenář si pomyslí, že živnost zřizujeme, ale nenastupujeme. — Nejasně se vyjádřil pan »rádce« ve větě: »... zašlete mně věrný opis posledního *výměru na Vás úrazové pojišťovny«*. Kdyby býval vynechal slova »na Vás«, bylo by větě rozumět. — Nevhodně je užito zájmena *váš* ve větě: »... mohl byste žádati za poskytnutí stát. příspěvku na *Vaši* stavbu malé provozovny« (m. za poskytnutí stát. příspěvku na stavbu své malé provozovny). — Pan »rádce« se neumí česky vyjadřovati a radí tazatelům, aby nečesky psali. Zde příklad: *»Vzdání se živnost. provozování.* Míníte-li se vzdáti provozování živnosti, *jest Vám vrátiti* živnostenský list a oznámiti *vzdání se živnosti* Vašemu okres. úřadu, jakož i berní správě, v jehož obvodu byla živnost provozována. Oznámení toto jest kolku prosto a píše se *následovně:*

Okresnímu úřadu v ....

Podepsaný vrací *přiloženě* svůj živnostenský list a oznamuje, že *vzdává se* dnem ...... provozování *jeho* obchodní živnosti, kterou dosud provozoval v T ...... ul. ....., čp. ..., a žádá, aby toto oznámení *vzato bylo* na vědomí.

V T ..... dne ... 1932.

M. P., obchodník v T ..... čp. . .

Byl-li jste vypovězen na základě soudního výroku, můžete žádati *za svolení odkladu k vystěhování* z důvodu, že Vám není možno nalézti potřebných bytových a živnostenských místností. Jinak nedostal-li j ste soudní výpověď, nechte *k této* dojíti a pak ještě mohl byste jednati, jak nahoře naznačeno.« – Proč psáti »jest Vám vrátiti« atd., když teď česky říkáme: vraťte živnostenský list a oznamte, že se vzdáváte živnosti atd.? Místo »následovně« říkáme česky *takto*. A ten vzor oznámení? Dnes jsme zvyklí psáti i úřední písemnosti

přirozeněji, řečí přímou. Tedy: Vracím v příloze svůj živnostenský list a oznamuji, že se dnem ... vzdávám provozování své obchodní živnosti (nebo: že přestávám provozovati...) v ulici..., č. p...., a žádám, abyste toto oznámení vzali na vědomí. Ostatně myslím, že to úřad vezme na vědomí, i kdyby to v oznámení nebylo napsáno. »Vraceti přiloženě« je nesmysl. Pan »rádce« neumí užívati zájmen osobních. Věta »... vzdává se jeho živnosti« by znamenala, že se vzdává živnosti někoho jiného, nějaké druhé osoby. Proto zde musíme psáti *své živnosti.* Ale i to je zbytečné a stačilo by prostě říci, že se vzdává živnosti, protože každý rozumí, že své. Výraz »žádati za svolení odkladu k vystěhování« je snad zbytečně kostrbatý; vazba »svolení něčeho« je při nejmenším nezvyklá a »odklad k vystěhování« už není docela nic. Snad tedy: žádati o svolení k odkladu vystěhování, anebo méně úředně, ale zato přirozeněji: žádati, aby vám bylo dovoleno odložit vystěhování, nebo: žádati, abyste směl odložit vystěhování, abyste se směl vystěhovati později atd. Je věru s podivem, že si tu autor ze všech možných způsobů dovedl vybrat právě obrat nejnemotornější. Ve stylu takto »ouřadně« naladěném arci nepřekvapuje ani obligátní germanismus »nechte k této dojíti« (m. vyčkejte jí n. do ní). Čtu dále: »Dal-li jste dotyčnému bankovnímu úředníku...«, »... musela by dotyčná posluhovačka potvrditi...«, »že dotyčná posluhovačka neměla...« — Pan redaktor pro jednostrannou zálibu v tomto směšném germanismu patrně už docela zapomněl, že máme v svém jazyce také ukazovací zájmeno *onen, ten* a jiná slova mnohem vhodnější než adj. »dotyčný«. V slově »dotyčný« si neméně libuje i rubrika »Právní poradna« (»přeložení do dotyčného místa; nabídněte účet dotyčného lékaře; šlo najevo, že zednický mistr má dotyčného pouze krýti«). — V úvodníku Národního středu se autor dušuje, že strana živnostenská je národní, že je »neodvislá«, ale Čech opravdu nezatížený závislostí na cizích vlivech, jmenovitě německých, by raději řekl, že je *nezávislý.*

»Ani v »Právní poradně« se dosud neprobudilo jazykové svědomí. Čteme v ní: »K tomu třeba souhlasu otce dítka, jestliže *toto* je dosud *nezletilým*« (m. je-li [toto dítko] ještě nezletilé). — »(Úřad) starostu vyzve *k zařízení potřebného*« (rčení zhola německé: m. vyzve, aby zařídil, čeho třeba). — »Zastavárny mají *ohledně zastavených věcí* zvláštní privilegované postavení« (m. strany n. stran zastavených věcí). —

»Při *zodpovědění této otázky«* (m. při odpovědi na tuto otázku). — Nyní *se jedná* o otázku, zda...« (m. jde o to, zda...). — *»Jedná se* zde tudíž *o jednání nicotné«* (opravdu odstrašující příklad jazykové platnosti: »jedná se o jednání« m. je to tedy jednání nicotné).

V rubrice »Samosprávná poradna« čteme vedle chyb už dotčených také o rozpočtu *zhotoveném* podle ustanovení čl. 2. Už se tedy i rozpočty zhotovují?

Zdá se, že někteří páni redaktoři jazykovou stránku svých rubrik přezírají. Mnohé z uvedených příkladů ukazují, že příčina tu není v jazykové nedostatečnosti, nýbrž spíše v pohodlnosti a ve lhostejnosti k jazyku. Ani spěch, ani zvláštní povaha novinářského spisování nemohou omluvit takovéto vyložené kažení jazyka. *Fr. S. Jrš.*

DROBNOSTI

ČLEN, ČLENKA. Pan MUDr. Jar. Přikryl z Libně nám poslal několik dokladů o nečeském označování ženských osob jmény rodu mužského (viz NŘ. VI, 24; VIII, 167; XIII, 8, 71, 166; a j.). Na kandidátních listinách k volbám do ústředního zastupitelství hl. m. Prahy se zas ještě vyskytla spojení jako »Hodinová Anežka, poslanec«. Dcera jednoho českého spisovatele se v novinách sama nazvala »bývalým přednostou«. Na divadelních oznámeních i v referátech jsou zpěvačky a herečky pražských divadel označovány titulem »člen«, na př. člen Národního divadla a pod. Tu všude by jistě bylo na místě jméno rodu ženského: poslankyně, přednostka, členka. Je opravdu ku podivu, že na věc tak samozřejmou je třeba stále ještě ukazovat, ačkoli nejen Naše řeč, ale i úřady a noviny už několikrát zavrhly toto nepřirozené zaměňování rodu. — Pan odb. uč. J. Horák z ministerstva školství nás upozornil, že v našich úřadech vzniká nová hodnost, pro niž dosud není ustáleno jméno: slečna nebo paní rada. Nevíme, jak zní tento titul v úředních jmenováních, ale při oslovování se prý ujímá hybridní útvar »slečno odborový rado« a pod. Titul »rada« sice míval v starších dobách rod ženský, avšak obnovovat tento stav dnes už nelze. Bylo by to stejně násilné jako u slov správce, soudce, přednosta a pod. a jistě těžko bychom si zvykali skloňovat »slečně odborové radě, paním odborovým radám« atd. Naše úřady při nedávném upravování úředních titulů na tento případ asi ještě nepomýšlely, ale doporučovalo by se, aby byl aspoň nyní úředně zaveden titul, který by se shodoval s dnešními potřebami českého jazyka. Jinak tu vznikne stejně nečeský usus, jako byl u titulů doktorek, asistentek a j. Jsme si ovšem vědomi toho, že dobrá rada je tu těžká. Označení »paní radová« nebo »slečna radová« se ne-

hodí, protože by v některých případech mohlo vésti ke zmatku význa- movému, a slovo »rádkyně« bude aspoň s počátku znít nezvykle (»slečna odborová rádkyně«). Má totiž ještě plný význam, jako má v mužském rodě slovo *rádce*, a formální pojetí, které je v mužském titulu »rada«, by se v něm teprve musilo vytvořit. Ale zdá se, že nebude jiná pomoc, než rozhodnouti se pro titul »rádkyně«. Zvykli jsme slovu poslankyně, zvykáme jménům mistryně, soudkyně a pod., zvykli bychom jistě i titulu *rádkyně*. — Pan četn. strážmistr F. Minařík z Unhoště píše, že četnictvo má potíže s ženským rodem ke jménu *zločinec*. Jde o kategorii lidí, je- jichž povoláním je zločin, a vedle ustáleného slova *zločinec* je potřebí obdobného označení pro osoby ženského pohlaví. Nabízí se tu tvar *zlo- činka*, doložený arci spíše ze slovníků (už u Dobrovského) než z živého usu, ale přes to zcela vhodný, takže by bylo zbytečné hledat za něj ná- hradu.

»DODLIST«. Snaha vyjadřovati se stručně je zvláště v obchodní mluvě nutná, ale má své meze. Zajde-li až k takovým slovům, jako je spřežka »dodlist« (= dodací list; upozornil nás na ni jeden z našich čtenářů), stává se směšnou. Tu nelze ji už omlouvati ani racionalisací jazyka, ani požadavkem úspornosti. Ale v dnešní době jazykového materialismu, při- jímajícího všechny nehoráznosti jako spontánní projevy tvůrčí, by nebylo nic divného, kdyby se tato anomalie ujala. Proto před ní varujeme pře- dem; takovýmto bezduchým způsobem se odborné názvosloví upravovat nemůže.

DRUHOVÉ ČÍSLOVKY klademe při údajích o počtu druhů, mimo to pak také při pojmech abstraktních a hromadných, a počítáme-li věci ozna- čené jmény pomnožnými. Proti tomuto usu se často chybuje a místo dru- hových číslovek se objevují číslovky základní. NŘ. již v prvních ročnících ukazovala na nesprávná spojení jako *obě oceli* m. obojí ocel (III, 52), *tři přepadnutí* m. troje přepadení (I, 61), *dvě přání* m. dvoje přání (II, 151), *měřiti dvěma lokty* m. dvojím loktem (IV, 200). S chybami této povahy se český čtenář setkává velmi často. Z dokladů, jež nám v poslední době poslal prof. E. Pavelka z Čáslavě, vybíráme tyto: »Přítomnost« (IX, 9) psala o matchi *dvou Prah* (t. j. Prahy minulosti a Prahy dnešní) m. dvojí Prahy. V »Národním osvobození« (25. XII. 1931) vzpomínal legionář, že prožil v Rusku *pět vánočních svátků* m. patery svátky. Na jiném místě (15. XI. 1931) referoval tento časopis, že Radselo *má pět dětských jeslí*, m. patery jesle. »Sobota« (18. X. 1930, str. 495) uváděla, že velké poučení přineslo *několik obecních voleb* m. několikeré volby. Táž chyba je v citátu z Ná- rodní politiky (9. XI. 1930): »Pojďme tam (do krámu) a prohlédněme si *několik šatů«;* také A. C. Nor napsal (ve Zvonu XXXII, str. 75): . . . bylo řečeno z *několika úst*. Jiří Červený ve hře »Studentské lásky« (Praha 1927) dává návod pro scénu: Měšťansky zařízený pokoj s *dvěma dveřmi* (str. 23)

m. s dvojími dveřmi. Že někdo »zkoušel otevřít *několik dveří«* m. některé, čte se v překladě »Ubožáků« (Bídníků) od V. Huga (II, str. 183; přel. Jiří Nový 1928); v témže díle (III, 118) se mluví o *obou hodinkách.* Tu projevil překladatel stejné matení číslovek jako humoristická figurka Národní politiky Pepíček N., jehož představa, že obžalovaný dostal 24 hodin, byla znázorněna obrázkem muže s několikerými hodinami v náručí (v čísle z 30. VIII. 1931). Ani *všechen* není vždy na místě u jmen pomnožných, jak ukazují příklady: ... špatnou chuť, jež musila zůstat ve *všech ústech* po soustě, kterým je počastoval (Lidové noviny, 18. X. 1931); kdyby tohle řekl, letěl by *všemi dveřmi* do hally (Národní politika, 18. X. 1931).

HAVEL (L. N.). České jméno *Havel* vzniklo z lat. Gallus, srov. NŘ. III, 1919, 25. Postup hláskových změn, které se tu udály, vyložil A. Frinta ve spise Fonetická povaha a historický vývoj souhlásky »v« ve slovanštině (Rozpravy Č. Akad. III, 42) na str. 61 n. Podle tohoto výkladu se v původním jméně Gallus první část zdvojené souhlásky *ll* změnila (labialisovala) v *u* (asi jako ve vých.-čes. kořauka), a to pak dalo *v*, takže 2. pád zněl v češtině *Havla.* K němu byl potom analogií podle jiných jmen, na př. Karel — Karla a pod., přidělán 1. pád *Havel* s *e* pohybným, tedy stejným způsobem jako k tvarům *Pavla* (z pův. Paula), *Šavla* (z pův. Saula) tvary *Pavel, Šavel.*

»JEDNOMUŽNÁ« OBSLUHA. Tento jazykový hřích ministerstva železnic nám prozradila redakce jednoho odborného časopisu. Aby bylo vidět, oč jde, citujeme doslova: »Ministerstvo železnic vydalo 12. prosince 1931 výnos, v kterém dává souhlas k tomu, aby stroje, které vytápějí ve stanici vlakové soupravy, byly obsluhovány jedním mužem, t. j. strojvůdcem, který by pak po skončeném předtápění (!) vozů mohl se strojem odjeti do výtopny, když vzal si na místo topiče třeba průvodčího strojů. Ovšem tuto výjimku připouští minist. železnic jenom v tom případě, když stroj před jízdou byl tak ošetřen, že strojvůdce za jízdy nemusí se zaměstnávati prací, kterou má konati topič, t. j. přikládati a pod.« Nevíme, na čí vrub spadá tato stylisace, je-li to doslovný citát z výnosu ministerstva železnic, či volná úprava dotčené redakce. Ale tak i onak je to typická ukázka dnešní jazykové nemohoucnosti. Řeči tak zašmodrchané už ani dobře nerozumíme a jenom hádáme, že tu je řeč o obsluhování stroje jedním mužem a to že ministerstvo železnic nazvalo »jednomužnou obsluhou« ve spojení »Jednomužná obsluha strojů použitých k vytápění vlakových souprav«. Výraz »jednomužná obsluha« je zajisté podivný, ale v oné složité konstrukci jmenné bylo těžké umístiti někde neshodný přívlastek *jedním mužem.* Chyba je tu tedy hlouběji, než se na první pohled zdá: v nemístné snaze o vyjadřování jmenné. Zapomíná se u nás často, že i nadpisy mohou mít podobu celé věty (zde na

př.: »Kdy obsluhuje« nebo »může obsluhovati jeden muž stroj« atd.). V normálních a nešroubovaných výrazech slovesných se snáze vystačí s přívlastky neshodnými a není třeba pro každý atribut tvořit taková přídavná jména, jako je slovo »jednomužný«. Také toto »obohacení« jazyka tedy pochází nikoli z technické potřeby, nýbrž ze stylistické neobratnosti a z nedostatku smyslu pro správné české vyjadřování.

NOHAMA A NOHAMI. »Na jedné střední škole (nebudu ji jmenovat) musí studenti psát sedmý pád od podstatného jména noha *»nohama«*, ale jenom tenkrát, když jde o nohy člověka. Běží-li však o nohy některého zvířete, musí se psát *»nohami«*. Podle toho tedy člověk při rumbě *mrská nohama*, ale kůň odjakživa *mrská nohami*, protože má nohy čtyři, nikoli dvě. — Nemyslím, že by se tady mělo rozeznávat, jsou-li nohy jenom dvě anebo čtyři, aspoň ne u bytostí živých. V lidové řeči se říká *nohama;* je to pěkné, hezky to zní, a nač má člověk ostatně přemýšlet, než řekne sedmý pád, běží-li o dvounožce či o čtyrnožce. Schválně jsem o prázdninách řekl před svou mámou (jsem ze samoty, noviny se u nás nečtly a tak mámě jazyk nepokazily), že ta naše straka nějak podivně mrská *»nohami«* — a ona se na mne podívala, jako kdybych nebyl ani její. »Máš pravdu, vona *s těma nohama* pořád mrská«, odpověděla mi a na ty nohy v sedmém pádě v řeči přitlačila.« J. Honner. — V této věci není asi spisovný usus tak jednotný, aby se dal prostě shrnout v úzké pravidlo. Naše mluvnice o rozdílu ve skloňování jména *noha* u dvounožců a čtyrnožců výslovně nevykládají, a tak můžeme jen předpokládat, že se jejich povšechné poznámky o poměru čísla dvojného a množného vztahují také na tento zvláštní případ. V Gebaurově-Trávníčkově Příruční mluvnici 1930, 287 obecné pravidlo o gramatickém čísle zní: »Číslo jednotné slov skloňovaných znamená předmět jen jeden, číslo dvojné znamená předměty téhož druhu dva, číslo množné znamená předmětů téhož druhu počet větší než dva; na př.: *sto* (jedno), *ruka* (jedna); — (dvě) *stě*, (dvě) *ruce;* — (čtyři) *sta*, (sedm) *ruk*.« K tomu se tam dodává: »Číslo dvojné časem zaniká a nahrazuje se množným« (podobně též na str. 93). V tomto smyslu by se tedy opravdu mělo rozlišovat skloňování podst. jména *noha* podle toho, jde-li o dvě nohy dvounožce (člověka, ptáka), či o čtyři nohy čtyrnožce. Gebaurova-Ertlova Mluvnice česká 2, 1926, 115 vykládá o dvojném čísle podobně, ale připojuje důležitou poznámku o dnešním živém usu: »Ale tyto tvary dvojné brávají se dnes často i za číslo množné; na př.: Čtyři oči více vidí.« (Příkladů je tu několik.) Pozorujeme tedy v užívání dvojného čísla dvojí opačnou tendenci: jednak ustupuje číslu množnému, jednak se šíří na jeho místo. Tento dvojí vývoj přesně vystihla NŘ. V, 159: »Když duál upadá, nastupuje místo něho číslo množné; u podstatných jmen, jichž se užívalo častěji v duále než v čísle množném, jeví se úpadek citu pro rozdíl mezi číslem dvojným a množným opačně, t. j. tak, že

se tvarů dvojných *ruce, oči, uši* a pod. začíná užívati, i je-li řeč o čísle množném (v nářečích ovšem se vývoj ubírá leckde jinými cestami). Proto říkáme dnes »hráti na čtyři ruce, čtyři oči více vidí« a pod. Proto by zajisté nebylo neštěstím, kdyby se tvaru *rukama* užilo i o čísle množném.« Totéž platí jistě také o tvarech *nohama, nohami*. Bylo by proto zbytečné držeti se tu logiky stůj co stůj a vyžadovati přesné rozlišování obou těch tvarů podle toho, jde-li o dvounožce či o čtyrnožce. Nebudeme pokládati za chybu, řekne-li někdo, že kůň vyhazuje nohama, ale stejně tu nelze za nesprávný vytýkati tvar *nohami*, v takovémto spojení zcela logický. Lidového usu se tu nemůžeme dobře dovolávat, neboť v něm se příponou *-ama, -ma* vyjadřuje 7. pád mn. čísla vůbec. V některých spojeních možno dokonce dávat přednost tvaru *nohami*, je-li řeč o počtu noh převyšujícím číslo dvě, a to především tam, kde je jméno *noha* určeno přívlastkem, na př. číslovkou *čtyři* (čtyřmi nohami a pod.; srov. Gebauer-Ertl 1, 1926, 191).

PŘEPRAVA. Časopis Naše úřední čeština XI, 1932, 40 píše o tomto výrazu: »NÚČ. X, 1930, 172 vytkla toto slovo a vybídla pisatele zprávy, z níž bylo citováno, aby vyložil redakci důvody, proč ho užil. Pisatel se opravdu přihlásil a podal výklad zcela přesvědčující. V odborné terminologii železniční se podle něho přesně rozlišuje význam slov *přeprava* a *doprava*, a nelze proto nahrazovati jedno druhým. Doprava je služba administrativně technická a stará se o pohyb vozidel, přeprava je služba komerční a stará se o pohyb cestujících a zboží. Krátce možno říci, že doprava jezdí, kdežto přeprava vozí. Uznáváme po tomto výkladu, že služba železniční potřebuje rozlišovat ono dvojí pojetí dopravy a že musila slovu, kterého ve významu ‚přeprava' užila, teprve žádoucí smysl dát, neboť jazyk obecný oba ty pojmy nerozlišuje a nemá pro ně příslušný výraz. Slovo *přeprava* je teprve novočeské a opravdu mělo vždycky a má dosud smysl ‚přepravení přes něco, převoz' atd. Železniční správa může ovšem z nutných příčin technických dáti takovému slovu nový odstín významový, neboť každé slovo konec konců má ten smysl, který sami do něho vkládáme. Dokonce rádi přiznáváme, že železniční správa učinila v tomto případě velmi dobře, když zvolila slovo už žijící a nehledala výraz zbrusu nový. Takových slov se změněným významem, a to i slov velmi starých, je v každém jazyce mnoho. Říkáme na př.: *kolek* věci, která s kolíkem nemá už zhola nic společného, v docela novém významu užíváme slov *uhlík, rozhlas* atd. I výraz *přeprava* dostal v odborné mluvě železniční nový přesný smysl, a už proto nelze proti němu nic namítat, že je dnes už vžitý, jak nás poučil náš laskavý informátor. Při tom však zůstává pravdou, že v jazyce neúředním žije slovo *přeprava* s významem převezení, převážení; v této neshodě úřední mluvy s živým jazykem je jistá nesnáz, ale tomu se nelze vždy vyhnouti.«

Odpovědný redaktor: prof. dr. Jiří Haller. — Tiskli Neuber, Pour a spol. v Praze I., Bílkova 17.